

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון
שיעורים בדרכיה: אישה והלכה
צוות דרכיה, לורי נוביק

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

תלמוד תורה ג: פתחים והתפתחויות

כיצד ומדוע נפתחו שערי לימוד התורה לנשים?

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג

תרגום: רחל וינשטיין עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

שיטת הרמב"ם

האם שיטתו של רבי אליעזר משאירה מקום ללימוד תורה של נשים? הרמב"ם במשנה תורה מביא את דברי רבי אליעזר, אך בקריאה מדוייקת של דבריו נדמה שלדעתו התשובה היא כן.

הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג

אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוית וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר, צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד, אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות. במה דברים אמורים בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות.

במבט ראשון נראה שהרמב"ם פוסק להלכה כשיטת רבי אליעזר ומסתייג מלימוד תורה לנשים, ואכן זוהי הבנה מקובלת. ברם, בעיון מדוקדק ניתן לראות שמילותיו של הרמב"ם פותחות מספר פתחים המאפשרים לימוד תורה לנשים.

בהלכה זו לשונו של הרמב"ם מסורבלת מעט ויש בה חזרות שאינן נצרכות, באופן שאינו אופייני לרמב"ם. בתחילת דבריו הוא אומר שלאישה שלומדת תורה יש שכר. אחר כך הוא כותב שאומנם היא לא מקבלת שכר כשכר האיש, ואז הוא חוזר ומזכיר שיש לה שכר.

גם על האמירה שלא מוטל על האב ללמד בתו תורה חוזר הרמב"ם פעמיים: "צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו... אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה...". בדרך כלל נוהג הרמב"ם

לדקדק בלשונו התמציתית. כדי להבין מדוע הרמב"ם ניסח כך את הדברים, יש לעיין בהם עיין מדוקדק.¹

נעבור על ההלכה, קטע אחרי קטע:

1. **הרמב"ם מצמצם את האיסור.** הרמב"ם פותח בקביעה "אישה שלמדה תורה יש לה שכר". מכאן שלימודה הוא דבר חיובי ובעל ערך הלכתי.

אמנם בהמשך דבריו מביא הרמב"ם את דברי רבי אליעזר, המסתייגים מלימוד תורה לנשים. אולם נכון להדגיש כי הוא בחר לפתוח את דבריו בהלכה זו דווקא באמירה המכירה בערך של לימוד התורה של נשים.

צריך לשים לב לעוד דבר מעניין בהלכה זו. בדרך כלל הרמב"ם מציג את שתי הפעולות, ללמוד תורה וללמד תורה, כשני מרכיבים של מצווה אחת, אולם בהלכה זו הוא מפריד ביניהן. למידת הנשים ראויה לשבח; הבעיה היא רק ללמד אותן. נראה שהרמב"ם עושה מאמץ מיוחד להגביל את כוחם של דברי רבי אליעזר.

2. **"ציוו חכמים".** הרמב"ם נוקט בלשון בלתי שגרתית בהלכה זו: "ציוו חכמים". ביטוי זה מופיע ברמב"ם בדרך כלל כאשר הוא מתייחס לאמירות ערכיות או להנהגות ראויות, ולא כאשר כוונתו לאיסור הלכתי, ומכך משתמע שאין זה איסור כשאר האיסורים.²

ישנו הבדל גדול בין "איסור הלכתי" לבין מעשה שהוא "אינו ראוי". ייתכן שהרמב"ם נקט בלשון זו כדי לרכך את דברי רבי אליעזר.

ברם, ישנם פוסקים שהתייחסו לדברי רבי אליעזר כאיסור הלכתי. כך למשל החפץ חיים, שאת דבריו נראה להלן. אך לא ברור שכך סבר הרמב"ם.

3. **נימוקים.** בשלב הבא מבאר הרמב"ם מדוע לימוד תורה של נשים עשוי להוביל לתפלות. הרמב"ם מסביר ש"רוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד". "רוב נשים" ולא כלל הנשים. מכאן ניתן להסיק שקיימות נשים שאכן "דעתן מכוונת" ללימוד.

ההנחה שנשים מסוגלות ללמוד תורה מופיעה ברמב"ם גם בהלכות יסודי התורה. שם מסביר הרמב"ם שאמונה בה' ויראת ה' הן מצוות יסודיות שכל עם ישראל חייבים בהם, כולל הנשים. כדי לקיים מצוות אלו יש צורך ללמוד.

רמב"ם משנה תורה פרק ד הלכה יג

... שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס... ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות... ואפשר שידעם הכל קטן וגדול **איש ואשה** בעל לב רחב ובעל לב קצר.

הרמב"ם מסביר שהפרדס הוא המרחב שבו צוללים למעמקי הבנת מצוות האמונה, אהבת ה' ויראתו. הפרדס פתוח בפני כולם, כל עם ישראל מחויב לקיים מצוות יסודיות אלו. התנאי המקדים לכניסה לפרדס הוא "לידע האסור והמותר". לכן כולנו צריכים למלא כרסנו "לחם

1 ניתוח זה של דברי הרמב"ם על פי דברי הרב חיים דוד הלוי, מים חיים חלק ב סימן פ"ט, הרב יהודה הרצל הנקין, שו"ת בני בני חלק ג', י"ב, הרב יוסף קאפח, חינוך הבת ללמוד תורה, למוסר, ולעזרה לזולת, בהאישה והחינוך, עורך ב"ר רוזנפלד (כפר סבא, 1980), ע"מ 32-34, הרב שלמה ורמן, שארית יוסף חלק ב', ד. ומאמרו של Dr. Zev Warren, Harvey, "The Obligation of Women on Talmud of Tradition", Maimonides to According Women on Talmud of Tradition 19:2 (Summer 1981), pp. 122-130.

2 שו"ת בני בני, חלק ג סימן יב

ובשר", כלומר ללמוד הלכה. דברי הרמב"ם הללו מעידים שהוא סובר שנשים מסוגלות להגיע לפרדס ולעומק האמונה, וצריכות ללמוד את האסור והמותר לשם כך.³

4. **סיום מפתיע.** את האמירה המפתיעה ביותר שומר הרמב"ם לסוף. "במה דברים אמורים? בתורה שבעל פה". המושג תפלות לא שייך לפי הרמב"ם בלימוד תורה שבכתב, מפני שבתחום זה לא קיימת סכנה של הוצאת הדברים "לדברי הבאי" (כלומר להופכם לתפלות). אמנם הרמב"ם לא אומר שמלכתחילה יש ללמד את הבנות תורה שבכתב, אך אם לימד אדם את בתו תורה שבכתב אין בכך לימוד תפלות.

בדיון הכללי של הרמב"ם על מצוות תלמוד תורה הוא מחלק בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה. את החלוקה הזו הוא משליך על הבנת דברי רבי אליעזר, דבר שלא עשו קודמיו. כאמור, הרמב"ם מצמצם את דברי רבי אליעזר וטוען שהם מתייחסים דווקא ללימוד תורה שבעל פה.⁴

אלא שדברי הרמב"ם טעונים הסבר. אם אין חשש להוצאת דברי התורה שבכתב לידי הבאי, ודברי רבי אליעזר נאמרו רק לגבי תורה שבעל פה, מדוע מסתייג הרמב"ם לכתחילה גם מאב המלמד את בתו תורה שבכתב?

ייתכן שאמירה זו של הרמב"ם איננה נובעת מהבנתו בשיטת רבי אליעזר. נראה שאולי כאן הרמב"ם נסמך על שיטת רבי אלעזר בן עזריה הסובר שבמצוות הקהל האישה מחויבת "לשמע" את התורה שבכתב אך לא "ללמוד" אותה.⁵ כך הבין הט"ז:

ט"ז יורה דעה סימן רמו ס"ק ד

נראה לי דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים וזה באמת מותר אף לדין לכתחלה כמו שהוא המנהג בכל יום. מה שאין כן בלימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה, אסרו לכתחלה.

הט"ז סובר שרבי אלעזר בן עזריה מתיר לימוד "פשוטי הדברים" ומתנגד ללימוד "דרך התחכמות והבנה".⁶

יתכן שהרמב"ם מקבל את שיטת רבי אלעזר בן עזריה כהצעת הט"ז. אם כן, לפי הבנה זו הרמב"ם סובר שאין כל רע בכך שאב ילמד את בתו את פשט התורה שבכתב. הבעיה מתעוררת רק בלימוד לעומק. אכן, באחת מתשובותיו הרמב"ם אומר שאישה יכולה אף ללמד תורה כל עוד בעלה אינו מתנגד לכך.⁷

מה המשמעות של לימוד ללא עיון?

הט"ז מסביר שיייתכן שההיסוס ביחס ללימוד תורה שבכתב לנשים קשור רק ל"לימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה". למה הוא מתכוון? מה בעייתו במיוחד בלימוד לעומק?

3 משנה תורה הלכות תשובה י, ה:

... כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישגיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה.

4 חלוקה זו אינה מתיישבת יפה עם הסיפור בירושלמי, שם רבי אליעזר מסרב לענות על שאלת המטרונוא העוסקת בתורה שבכתב. (עיון נוסף בחלק ב' של סדרה זו).

הגר"א (יו"ד רמו, כה) מציע שהחלוקה ברמב"ם מבוססת על הסוגיה בנדרים לה ע"ב שם יש עיסוק בלימוד תורה לבנים ולבנות.

5 חגיגה ג ע"א.

6 תובנה זו משלימה את הסיפור (המובא בחלק ב' של סדרה זו) על אותה מטרונוא שרבי אליעזר סירב לתת לה מענה, שכן שאלתה הייתה פרשנית ופולפנית ולא הייתה בכלל לימוד פשוטי המקראות.

7 שו"ת הרמב"ם סימן לד

ברשות עצמה, תלמד מי שתרצה ותעשה מה שתרצה.

כנראה שדעתו היא שחשוב שנשים יקבלו ידע בסיסי בתורה, אך שאין עניין לאישה בלימוד מושגי וכוללני יותר. הנה שלושה הסברים אפשריים לכך:

א. אולי דברי הט"ז מקבילים למה שראינו לגבי לימוד הלכה לנשים. כפי שהמוקד בלימוד הלכה אמור להיות ידע מעשי, אולי המיקוד בלימוד תורה שבכתב אמור להיות ידע בסיסי שימושי.

ב. אולי לימוד תורה שבכתב בעיון הופך להיות בעצם לימוד תורה שבעל פה. רק בהגבלת עומק הלימוד ניתן ליצור קו ברור ביניהם.

3. אולי לימוד בעיון כרוך בשאלות מאתגרות, והט"ז דואג מאיך שאלות כאלה עשויות להשפיע על חיי הדת של האישה. ייתכן שלדעתו אישה שלא לומדת לעומק לא תצטרך להתמודד עם שאלות כאלו.

בסופו של דבר, איננו יודעים מדוע לימוד בעיון עשוי להיות בעייתי, וזה מקשה עלינו להגיב לטענת הט"ז. בכל אופן חשוב לשים לב לכך שגם הרמב"ם וגם הט"ז לא הכחישו את יכולת האישה ללמוד תורה שבכתב לעומק.

סיכום ביניים

אם נסכם את דברי הרמב"ם, נראה שהרמב"ם מקבל את שיטת רבי אליעזר אך מפרש אותה באופן מצומצם. לפי הבנתו של הרמב"ם אב יכול ללמד בתו פשט תורה שבכתב. לימוד אחר אינו מומלץ אך גם אינו אסור. נשים מסוגלות ללמוד תורה ומותר לאישה ללמוד בעצמה. ייתכן אף שנשים חייבות בכך על מנת להלך בפרדס האמונה.

השולחן ערוך פוסק בעניין זה כמו הרמב"ם ומצטט את דברי הרמב"ם כמעט מילה במילה.⁸

לימוד תורה עצמאי לנשים

דברי הרמב"ם הובאו בשו"ת המהרי"ל. המהרי"ל צמצם את הדברים רק לאב המלמד את בתו, ולא לאישה שבחרת ללמוד בעצמה.

שו"ת מהרי"ל החדשות סימן מה

ודווקא המלמד לבתו אבל היא שלמדה בעצמה יש לה שכר... שהיא מכוונת לטוב.

המהרי"ל כותב שיחסו החיובי של הרמב"ם ללימוד תורה עצמאי של נשים נובע מהנחה פשוטה שאם אישה בחרה ללמוד תורה, כנראה שכוונתיה טובות. לימוד זה מן הסתם נובע מרצון כן ואמיתי לדבוק בתורה.

המהרי"ל מסביר כך את סיפורי הגמרא על ברוריה אשת רבי מאיר המשתתפת בדיונים הלכתיים של חכמים כשווה בין שווים. לדבריו, נראה מסתבר שברוריה לימדה את עצמה תורה.⁹ (יש להניח שהקשיבה לנלמד בבית המדרש, כיוון שבימיה רוב הלימוד נעשה בעל פה.)

⁸ שולחן ערוך, יורה דעה, הלכות תלמוד תורה רמז, ו

אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל לא כשכר האיש, מפני שאינה מצווה ועושה. ואף על פי שיש לה שכר, צו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים: כל המלמד את בתו תורה, כאילו מלמדה תיפלות (פי' דבר עבירה). בד"א [=במה דברים אמורים] בתורה שבע"פ; אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תיפלות.

⁹ שו"ת מהרי"ל סימן קצט

...אמנם יותר נראה לי שמעצמם עשו...

במאה ה-20 הרב אליעזר ולדנברג, הציץ אליעזר,¹⁰ כותב שכאשר הרמב"ם (ובעקבותיו השולחן ערוך) כותב שאישה שלמדה הרי "יש לה שכר", הכוונה גם כאשר היא לומדת בעצמה תורה שבעל פה.

חשוב להעיר שלא כולם קוראים כך את דברי הרמב"ם. בנוסף, האמירה שיש שכר ללימוד תורה עצמאי של אישה איננה בהכרח אמירה כי הדבר רצוי ויש לעודדו.¹¹

לימוד מפי רב בבית ספר

אם ניתן להניח שכוונתיה של אישה הלומדת באופן עצמאי הן טובות, למה שלא נניח אותו דבר ביחס לבת הלומדת מאביה? רבי יהושע פאלק, מחבר ה'פרישה' על הטור, מבחין בין לימוד מהאב ללימוד עצמאי:

פרישה יורה דעה סי' רמו, טו

אבל אם למדה לעצמה אנו רואין שיצאה מהרוב ולכך כתב לעיל שיש לה שכר ורצונו לומר אם למדה תורה על מכונה שאינה מוציאה לדברי הבאי. אבל האב אינו רשאי ללמדה דדילמא תוציא דבריה לדברי הבאי כי הוא אינו יודע מה שבלבה...

הפרישה מקשר בין טענת הרמב"ם "שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד" להסתייגות מאב המלמד את בתו. אישה הבוחרת מיוזמתה ללימוד תורה מוכיחה על עצמה שהיא יוצאת מן הכלל, וניתן לסמוך עליה שלא תוציא דברי תורה לידי הבאי. אי אפשר לומר כן על כל בת הלומדת מאביה. האב עשוי ליזום לימוד עם ביתו מתוך הנחה שהיא מסוגלת לכך, אך "הוא אינו יודע מה שבלבה". לפעמים קשה להורים לראות את ילדיהם כפי שהם באמת.

מה לגבי לימוד בבית הספר? בפשטות נראה שכאשר רבי אליעזר והרמב"ם התייחסו לאב שלימד בתו הם לא התכוונו דווקא לאב. האב הוא המחויב ללמד את בנו תורה ולכן סביבו נסוב הדיון על לימוד תורה של הבנות. לכאורה דבריהם שייכים לכל מורה ודמות סמכות שמלמד בנות או נשים תורה. לעומת זאת, הרב קאפח והרב חיים דוד הלוי טוענים שרבי אליעזר (ובעקבותיו הרמב"ם) התייחסו דווקא לאב שמלמד את בתו הקטנה תורה, ולכן אין מניעה שרב ילמד בנות שאינן בנותיו תורה או שאב ילמד את בתו הבוגרת, כנראה ללא הגבלה על החומר הנלמד.

ברם, דברי הפרישה אכן מתייחסים לאב בדווקא, כך שהוא מותיר מקום לאישה ללימוד תורה ממי שאיננו אביה, במיוחד במקרה שהלימוד נובע מרצון כן ואמיתי שלה ללמוד.

כיצד זה רלוונטי לאישה בעלת ההשכלה של היום?

אנו חיים בתקופה שונה מאוד מתקופת הרמב"ם, אפילו מתקופת הפרישה. מנקודת המבט שלנו, בעולם מפותח, קשה לדמיין את המציאות שבה נשים לא היו בעלות השכלה. הדיונים האלו על מניעים וכוונות של נשים נראים רחוקים מאוד מהמציאות שבה אנו חיים. מה הרלוונטיות שלהם לנו כיום?

הנה כמה רעיונות:

א. יש כאן מסר מעודד. אפילו בתקופות קדומות, מאות שנים לפני שרה שנירר, פוסקים דגולים הכירו ביכולות הנשים ללימוד ועודדו את הנשים שבחרו לעשות זאת מיוזמתן.

10 שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן ג

וגם הרי המשמעות הפשוטה של הרמב"ם והטור והשו"ע ביו"ד שם היא שיש לה שכר גם כשלומדת לעצמה תורה שבע"פ.

11 שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קנ.

ב. הרמב"ם משאיר פתח פתוח לנשים ללימוד עצמאי של כל תחומי התורה. בעידן שבו ניתן ללמוד תורה באמצעות האינטרנט, הסכמים ויוטיוב, רוב תחומי התורה נגישים לנשים.

ג. בסוף המאמר הזה ציטטנו את החפץ חיים, האומר ששיטת רבי אליעזר כבר אינה שייכת. ובכל זאת, באמצעות דברי הפרישה, כל אישה יכולה לענות לרבי אליעזר בעצמה – הרי הוא הזהיר שבידיים הלא נכונות תורה עשויה להפוך לתפלות, אך הפרישה בטוח שאישה לומדת תורה מתוך רצון כן ואמיתי לעבוד את השם אינה כפופה לדברי רבי אליעזר.

כשאישה בוחרת ללמוד תורה ברצינות כדרך לעבוד את השם, וכאשר הלימוד בונה את אמונתה ומגביר את שמירת המצוות שלה, היא מוכיחה שחששותיו של רבי אליעזר היו לשווא.

הקמת "בית יעקב" כנקודת תפנית

לאורך ההיסטוריה לא זכו רוב הנשים (יהודיות ולא יהודיות כאחת) ללמוד במסגרות פורמליות, ומעטות מהן ידעו קרוא וכתוב. אלו שידעו לקרוא היו קוראות בספרות דידקטית-פופולרית כדוגמת 'צאינה וראינה', בידיש.

פה ושם היו בנות שאביהן לימד אותן או שהצטרפו ללימודי אחיהם. נשים יחידות סגולה היו מלומדות, אך הן היו יוצאות מן הכלל.

איך ומדוע נוצר לימוד תורה פורמלי לבנות?

צעד ראשון – התעוררות הצורך. במאה ה-19 ייסדה הקהילה הנאו-אורתודוקסית בגרמניה מוסדות חינוך לבנות והפכה את החינוך לבנות לסטנדרט. הרב שמשון רפאל הירש, ממובילי קהילה זו, מסביר את הסיבה לכך:

רש"ר הירש דברים פרק יא פסוק יט

... שכן האב פטור רק מן החובה להקנות לבתו למדנות של תורה, כי התפקיד לקנות ולמסור את מדע התורה מוטל על האיש היהודי. אולם אותה הבנה של ספרות היהדות ואותה ידיעה של המצוות, הדרושה כדי לקיים את "ויראו את - ה' אלהיכם ושמרו לעשות את - כל - דברי התורה הזאת" (להלן לא, יב) - אותה יש להקנות לבנותינו לא פחות מאשר לבנינו... וכן נהגו בישראל מאז ומתמיד, ועדות לכך היא ספרות שלמה באידיש שנכתבה בעיקר לצורך הנשים כדי לאפשר להן את הבנת המקרא והתפילות ולהקנות להן ידיעה עממית של ההלכה ושל תורת המוסר של החכמים.

הרש"ר הירש אינו רואה בתנועה שהוביל מהפכה, להיפך. הוא רואה בה המשך למסורת הלימוד הנשית רבת השנים, ה'צאינה וראינה' ודומיו. הוא לא מעודד לימוד תורה לנשים כתחום לימודי תיאורטי למדני, אלא כתחום לימוד מעשי. ידיעה של ההלכה ושל תורת המוסר של חכמים. מסגרות החינוך שייסד הרש"ר הירש סיפקו חינוך יהודי לבנים ולבנות.

הקמת רשת "בית יעקב". את הצעד המהפכני בפתיחת שערי התורה לנשים הובילה אישה. שרה שנירר הייתה תופרת ומחנכת בתחילת דרכה, עם רגישות מיוחדת לצורכי בנות דורה. היא הייתה מוטרדת מחוסר האיזון בחינוך הנשים. התקופה הייתה סוף מלחמת העולם הראשונה, והבחורות נחשפו ללימודי חול, ללא גישה ללימוד לימודי קודש. וכך היא כותבת:

אם בישראל, תל אביב: נצח, תשט"ו, עמ' 39-40

אין בכוחם של לימודי חול לכבות את להט הנשמה היהודית, אשר רק לימודי התורה מסוגל להשביעה. לימודי החול הם לנשמה כזהב לגוף. כלום יכול הזהב להשביע את רעבון הגוף? לעולם לא!... נפש יהודית לא תשבע מלימודי חול. רק לימודי קודש ישביעו

את רעבונה, כי רק בוראה יכול לדעת במה היא ניזונה. אני מסופקת מאד אם איזושהי סטודנטית מאושרת לפעמים במידה כזאת, כפי שאני מאושרת בשעה שאני קוראת בספרי הקדש שלנו. לנשות ישראל יש נשמה, ונשמות אלו זועקות, צמאות לתורה.

הכרתה בנפשות הרעבות של בת דורה הובילה את שרה שנירר לעשות מהפכה היסטורית. בשנת 1917 היא ייסדה רשת בתי חינוך לבנות, בהשראת גישת הנאו-אורתודוקסיה לחינוך הבנות. רשת זו הפכה לימים ל'בית יעקב'.

כמו כל "חסיד טוב", פנתה שרה שנירר אל הרבי מבעלז כדי לקבל את ברכתו לפני צאתה לדרך. הרבי אישר את המהלך ומיד היא פעלה במרץ ליישום.

הצלחתה המיידית של פועלה וההיענות בקרב הנשים להיות שותפות בו עוררה עניין בקרב מנהיגי אגודת ישראל, שעם הזמן החלו לאמץ את רשת 'בית יעקב' בברכתו ובעידודו של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, החפץ חיים.

תמיכת החפץ חיים

עוד לפני שנוסדה רשת בית יעקב, החפץ חיים ראה לנכון להסביר את הצורך בכך שנים ילמדו תורה. כך הוא כותב בספרו 'ליקוטי הלכות':

לקוטי הלכות סוטה כא

המלמד את בתו תורה... נראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שקבלת האבות היתה חזקה מאוד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו בו אבותיו וכמאמר הכתוב, "שאל אביך ויגדך" (דברים לב, ז). בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד הבת תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים. כעת בעוונותינו הרבים קבלת האבות נתרופפה מאוד מאוד וגם מצוי שאינו במקום אבות כלל. בפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים בוודאי מצוה רבה ללמד אותן חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור כדי שתאומת אצלן ענין אמונתנו הקדושה. אם לא עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו.

החפץ חיים מסביר שהזמנים השתנו, "קבלת האבות" נתרופפה וכבר אי אפשר לצפות מן הנשים שתסמוכנה על הנהגות האבות הישרים. בתקופתו החלו הנשים להיחשף לעולם ההשכלה הכללית, וצורת העברת המסורת שהייתה מקובלת עד כה כבר לא הייתה מספיקה. לדברי החפץ חיים, נשים צריכות ללמוד לימוד עיוני, "אם לא עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי הדת חס וחלילה".¹²

חשוב להבחין כי הרש"ר הירש מדגיש שהמהלך שהוא מוביל בחינוך הבנות אינו מהפכני, אלא ממשיך את רצף החינוך מדורי דורות. מהלך זה הוא המשך והתפתחות של הלימוד שזכו לו הבנות עד כה. לעומתו החפץ חיים שם דגש על כך שיש צורך בשינוי, לאור התמורות שחלו בעולם הכללי.

החפץ חיים ראה לנגד עיניו פיקוח נפש רוחני. התופעות שעימן הוא מתמודד לא היו מצויות בתקופתו של רבי אליעזר. החפץ חיים הבין שבימיו המחיר לכך שהנשים לא ילמדו תורה כבד מן המחיר שממנו חשש רבי אליעזר אם כן ילמדו.

בשנת 1933 (כ"ג בשבט תרצ"ג) כתב החפץ חיים מכתב תמיכה בבית יעקב:

¹² בהתייחסות למאמר הקודם בסדרה, לדעת המשנה ברורה שיטת המהרי"ל איננה ברת יישום לאור התופעות החדשות בקרב הנשים. שיטה זו פינתה את מקומה, וצריך לנסות לנקוט בשיטתו של רבי יצחק מקורביל ולפתוח את שערי הספרות התורנית לנשים.

הרב ישראל מאיר הכהן, אגרת, כ"ג שבט תרצ"ג

כל מי שנגעה יראת ד' בלבבו המצוה ליתן את בתו ללמוד בבי"ס זה וכל החששות
הפקפוקים מאיסור ללמד את בתו תורה אין שום מיחוש לזה בימינו אלה.

החפץ חיים אומר להורים שמצווה לשלוח את הבנות ללמוד תורה בבית יעקב. חששותיו של
רבי אליעזר כבר אינם רלוונטיים.

גדולי ישראל במאה העשרים - בעד ונגד

גדולי הדור במאה העשרים המשיכו לתמוך בבית יעקב. כך למשל הרב זלמן סורוצקין,
ממקורביו של החזן איש וממובילי תנועת אגודת ישראל, הביע תמיכה בבית יעקב ואמר דברים
הדומים לדברי החפץ חיים.¹³

לעומת זאת היו גם מתנגדים (הבולט מהם היה הרבי מסאטמר) שהתנגדו נחרצות לכל חשיפה
של נשים לספרות התורנית.¹⁴

עם זאת, לאחר דברי החפץ חיים, מוקד הדיון ההלכתי עובר מן הדיון בשאלה האם מותר ללמד
נשים תורה לשאלה מה עליהן ללמוד.

[המשיכו ללימוד תורה ד: מה ללמוד](#)

לעיון נוסף

- גוטל, הרב נריה. "תלמוד תורה לנשים", מתוך **טל לישראל**, ערך: מיכאל שטיגליץ, עמ'
41- מרכז שפירא: המכון התורני אור עציון, תשס"ה.
- הנקין, הרב יהודה. שו"ת בני בנינים, חלק ג, סימן י"ב. צור אות: ירושלים, 1998.
- רוזנפלד, ב., עורך. האשה וחינוכה. כפר סבא: אמנה, 1980.
- Cohen, Naomi, "Women and the Study of Talmud," Tradition 24:1 (Fall 1988), pp. 28-37.
- Ginsparg Klein, Leslie, "Sarah Schenirer and Innovative Change," The Lehrhaus, August 14, 2017.
- Harvey, Dr. Warren Z., "The Obligation of Talmud on Women According to Maimonides," Tradition 19:2 (Summer 1981), pp. 122-130.
- Wolowelsky, Joel, ed. Women and the Study of Torah. New York: Ktav, 2001.
- Zolty, Shoshana. And All Your Children Shall Be Learned: Women and the Study of Torah in Jewish Law. Northvale, NJ: Jason Aronson, 1997.

13 מאזניים למשפט א, מד
14 ויואל משה. מאמר לשון הקדש.